

A rendszer eltűnt, de a periféria a helyén maradt: gondolatok a Komáromi Jókai Színház Spiró-bemutatójának az apropóján

A mélyben

Kevés színházi előadás van, amelynek ősbemutatóját az átlagnéző el tudja helyezni az időben, hiszen csak a legelvetemültebb színházrajongók kapcsolják be életük idővonalába az aktuális színházi történeteket. Spiró György Csirkefejéről viszont köztudott, hogy a rendszerváltás előtti években robbant színházi bombaként, ahogy az a tény is közismert, hogy Gobbi Hildának írta a Vénasszony szerepét a szerző.

VARGA EMESE

Vajon azért tapad annyira erősen a 80-as évek közepéhez Spiró tragédiája, mert azért, hogy egy saját drámai univerzumot teremt a történetben, mesteri pontossággal tárja fel a szocializmus végnapjainak kórképét? Vagy a Katona József Színház előadása, melyet Zsámbéki Gábor rendezett, avatta a rendszerváltás egyik kulturális legendájává a Csirkefejet?

Sokan azért tartják mérföldkőnek Spiró drámáját, mert a színpadi nyelv fejlődésében radikálisan új fejezet kezdődik általa. Ha nagyon banalizálni akarnám, azt mondhatnám: a vulgáris beszéd ekkor tört magának utat a magyar színpadon. Ez a megközelítés azonban mindenképpen csak egy látszat

tudják kifejezni az érzelmeiket, nem képesek a kommunikációra. Mégis él bennük egy kifejezési ösztön, szeretnék világgá üvöltetni a fájdalmukat, magányukat, kiszolgáltatottságukat, de csak artikulálatlan félmondatok, gondolatföredékek törnek elő.

Spiró drámája 1985-ben felmutat egy világképet, egy világot, amely megérett az apokalipszisa, melyben már nincsenek menekülési útvonalak, túlélési lehetőségek, kikapuk. Nincsenek igazságok sem, minden kimondott szó, állítás, vád csak az adott pillanatban érvényes, egyébként kopogva hullnak alá a szavak, nincs következménye semminek... A néző sem keresi az okát és mikéntjét, hogy is volt az, amikor ezek az emberek normális életet éltek, s hogyan csúsztak le, hogy vesztették el lábuk alól a talajt. A mélyben nincsenek fokozatai a nyomorúságnak. Nincs ok és okozat. Végállapot van, társadalmi véglényállapot. Amiből már, azt hisszük, nincs lejjebb, nincs tovább. De ez is csak illúzió. A reménytelenséget talán épp az fokozza az elviselhetetlenségig, hogy az apokalipszis nem következik be, s végláthatatlan módon ismétlődik minden.

Néhány évvel a dráma születése után, a rendszerváltás eufóriájában jó volt elhinni, hogy ez a kép a múlt rendszer haláltáncáról készült pillanatfelvétel csupán, a Csirkefej zeitstück (azaz olyan darab, amely témá-

Olasz István (a Tanár), Cs. Tóth Erzsébet (a Vénasszony) és Bandor Éva (a Nő) a Komáromi Jókai Színház Csirkefejében

(Kiss Gibbó Gábor felvétele)

Színház előadását követően (5–6 éven belül) volt néhány vidéki előadás (Békéscsabán, Szegeden, Debrecenben, Pécsen a Harmadik Színházban), aztán pár év késéssel a határon túl is: Marosvásárhelyen és a Kolozsvári Állami Színházban, majd a darab születésének 20. évfordulóján Szabadkán állította színre Teliyah Péter. Aztán 10 évig nem került elő Spiró tragédiája.

A Komáromi Jókai Színház bemutatója apropóján érdemes újragondolni, vajon valóban zeitstückről van-e szó csupán,

leplet a látszatvilágról, megmutatta, mi van azokkal, akiket a „rendszer” így vagy úgy félreállít. Aztán látszatra félreállították a rendszert... De a periféria a helyén maradt.

2015-ben a Csirkefej már nem forradalmi történet. Már a látszatok mögötti látszatokról is kiderült, hogy nem vezetnek el sehova. Ma már nincs leleplezés, igazságkeresési szándék a helyzetek mögött. Úgy vagyunk, mint Spiró szereplői: teljesen mindegy, hogy jutottunk ide... Lent vagyunk, valahol a mélyben.

kapcsolódási pont, ha lennének valós emberi gesztusaink. De megosztani csak macskás képeslapokat és politikai pamfleteket szoktunk, míg a szeretetet és a figyelmet kiszorította a lájk.

Megosztani csak macskás képeslapokat és pamfleteket szoktunk, a szeretetet és a figyelmet kiszorította a lájk.

Most, harminc év elteltével

lépni, talán el kell indulni Isten felé. Hátha mégis van, mégiscsak kell lennie belül valaminek...

A Vénasszony Isten- és emberkeresése tragikus véget ér, mert a jó szándék és segítő gesztus felbukkanása fokozza az elfojtott agresszivitást – értelmetlennek és értelmezhetetlennek tűnik, ezért ösztönösen el akarják tüntetni, meg akarják semmisíteni. Mégis, miután bekövetkezik az értelmetlen gyilkosság, van egy pillanatnyi csend és béke a mélyben. Megnyugvás és annak a felismeré-

ről viszont köztudott, hogy a rendszerváltás előtti években robbant színházi bombaként, ahogy az a tény is közismert, hogy Gobbi Hildának írta a Vénasszony szerepét a szerző.

VARGA EMESE

Vajon azért tapad annyira erősen a 80-as évek közepéhez Spiró tragédiája, mert azért, hogy egy saját drámai univerzumot teremten, mesteri pontossággal tárja fel a szocializmus végnapjainak kórképét? Vagy a Katona József Színház előadása, melyet Zsámbéki Gábor rendezett, avatta a rendszerváltás egyik kulturális legendájává a Csirkefejet?

Sokan azért tartják mérföldkőnek Spiró drámáját, mert a színpadi nyelv fejlődésében radikálisan új fejezet kezdődik általa. Ha nagyon banalizálni akarnám, azt mondhatnám: a vulgáris beszéd ekkor tört magának utat a magyar színpadon. Ez a megközelítés azonban mindenképpen csak egy látzatproblémát ragad meg. Spiró saját bevallása szerint – minden későbbi híresztelés ellenére – nem volt kollektív felhőrdülés a bemutatót követően. S a dráma nyelvezete is sokkal több elemzivaló réteget kínál annál, mintsem hogy megbélyegezzük pusztán a trágárság miatt. A szereplők által használt ronszolt nyelv egy sokkal mélyebb társadalmi jelenségre mutat rá. Emberi roncsok ők, akik elvesztették a kapcsolatukat a világgal, nincsenek szavaik, nem

lipiszre, melyben már nincsenek menekülési útvonalak, túlélési lehetőségek, kiskapuk. Nincsenek igazságok sem, minden kimondott szó, állítás, vád csak az adott pillanatban érvényes, egyébként kopogva hullnak alá a szavak, nincs következménye semminek... A néző sem keresi az okát és mikéntjét, hogy is volt az, amikor ezek az emberek normális életet éltek, s hogyan csúsztak le, hogy vesztették el lábuk alól a talajt. A mélyben nincsenek fokozatai a nyomorúságnak. Nincs ok és okozat. Végállapot van, társadalmi véglényállapot. Amiből már, azt hisszük, nincs lejjebb, nincs tovább. De ez is csak illúzió. A reménytelenséget talán épp az fokozza az elviselhetetlenségig, hogy az apokaliptikus nem következik be, s végeláthatatlan módon ismétlődik minden.

Néhány évvel a dráma születése után, a rendszerváltás eufóriájában jó volt elhinni, hogy ez a kép a múlt rendszer haláltáncáról készült pillanatfelvétel csupán, a Csirkefej zeitstück (azaz olyan darab, amely témá-

Emberi roncsok, akik elvesztették a kapcsolatukat a világgal, nincsenek szavaik, nem képesek a kommunikációra.

ját, anyagát a jelenkori történelmi-társadalmi viszonyokból, aktuális napi és helyi történelemből meríti), s az ősbemutatót követő vidéki előadások is csak a közelmúlt nosztalgikus le-nyomatai. A Katona József

Olasz István (a Tanár), Cs. Tóth Erzsébet (a Vénasszony) és Bandor Éva (a Nő) a Komáromi Jókai Színház Csirkefejében

(Kiss Gibbó Gábor felvétele)

Színház előadását követően (5–6 éven belül) volt néhány vidéki előadás (Békéscsabán, Szegeden, Debrecenben, Pécsen) a Harmadik Színházban), aztán pár év késéssel a határon túl is: Marosvásárhelyen és a Kolozsvári Állami Színházban, majd a darab születésének 20. évfordulóján Szabadkán állította színre Telihay Péter. Aztán 10 évig nem került elő Spiró tragédiája.

A Komáromi Jókai Színház bemutatója apropóján érdemes újragondolni, vajon valóban zeitstückről van-e szó csupán, vagy egy időntúli mély és fájdalmas látomásról.

Hogy vannak emberek, akik a periferián, szegénységben élnek, úgy érzem, önmagában még nem garantálja, hogy egy történet aktuális. Nem vagyok szociálisan érzéketlen, de úgy vélem, a szegénység pusztán címke, amely nem sokat árul el az emberi kapcsolatokról, a társadalom működéséről, az emberi lélekről. Harminc évvel ezelőtt Spiró drámája ellenzéki- nek számított, mert lerántotta a

leplet a látszatvilágról, megmutatta, mi van azokkal, akiket a „rendszer” így vagy úgy félreállít. Aztán látszatra félreállították a rendszert... De a periféria a helyén maradt.

2015-ben a Csirkefej már nem forradalmi történet. Már a látszatok mögötti látszatokról is kiderült, hogy nem vezetnek el sehova. Ma már nincs leleplezés, igazságkeresési szándék a helyzetek mögött. Úgy vagyunk, mint Spiró szereplői: teljesen mindegy, hogy jutottunk ide... Lent vagyunk, valahol a mélyben.

A Csirkefej végülényei – a neurotikus magányos nő, a műveltségbe görcsösen kapaszkodó, magának monologizáló, egzisztenciálisan ellehetetlenített értelmiségi, a céltalanul lődörgő és értékrend nélküli kamasz, az alkoholista melós, a nyugdíjas, rigolyás vénasszony – nem ismerőseink ismerősei, a külvárosból beköltöztek az életünkbe. Mondanám, hogy a társaink – ha nem élénk-élénék mindannyian a saját fellegváru(n)kban, ha lenne még

kapcsolódási pont, ha lennének valós emberi gesztusaink. De megosztani csak macskás képeslapokat és politikai pamfleteket szoktunk, míg a szeretetet és a figyelmet kiszorította a lájk.

Megosztani csak macskás képeslapokat és pamfleteket szoktunk, a szeretetet és a figyelmet kiszorította a lájk.

Most, harminc év elteltével világosan látszik, hogy Spiró drámája nem csak egy budapesti bérház udvarán játszódó emlék a szocializmusról. Tulajdonképpen profécia. Jövendő- lés arról, hogyan veszítjük el végképp önmagunkat, emberi arcunkat, családunkat, életünket. De Spiró túllép a profécia- kon, s a pótcselekvések, hazugságrendszerek és magánytor- nyok világában felvillan egy lehetőséget: a befelé fordulás lehetőségét. Hogy amikor már úgysem tudunk hova tovább-

lépni, talán el kell indulni Isten felé. Hátha mégis van, mégis- csak kell lennie belül valaminek...

A Vénasszony Isten- és emberkeresése tragikus véget ér, mert a jó szándék és segítő gesztus felbukkanása fokozza az elfojtott agresszivitást – értelmetlennek és értelmezhetetlennek tűnik, ezért ösztönösen el akarják tüntetni, meg akarják semmisíteni. Mégis, miután bekövetkezik az értelmetlen gyilkosság, van egy pillanatnyi csönd és béke a mélyben. Megnyugvás és annak a felismerése, hogy tagjai vagyunk egy „szépséges nagy közösségnek, amelybe az emberek tartoznak – azok az emberek, akik az Életet csak tönkretenni képesek”. Oly mélyre süllyedtünk, hogy talán már az is elég, ha bűnösségünkben megfogjuk egymás kezét, s együtt botorkálunk tovább. Ha észrevesszük, hogy valójában már nincs mit vesztenünk. Mert részeseivé letünk az Isteni kegyelemnek. Ez a kulcsszava a Vénasszony megtérésének is.